

ZVLÁŠTNÍ OTISK ZE SBORNÍKU PRACÍ
1. SJEZDU SLOVANSKÝCH FILOLOGŮ V PRAZE 1929
SVAZEK II

Іван Огієнко:

Крехівський Апостол
1560-х років.

V PRAZE 1931
NÁKLADEM VÝBORU I. SJEZDU SLOVANSKÝCH FILOLOGŮ
TISKEM STÁTNÍ TISKÁRNY V PRAZE

ІВАН ОГІЄНКО:

КРЕХІВСЬКИЙ АПОСТОЛ 1560-х РОКІВ.

В 1925 р. 24 квітня єпископ-суфраган львівський Др. Йосиф Боцян, перебуваючи в Крехівському монастирі, випадково звернув увагу на рукописну книжку, на якій хребті був напис: «Апостоль стихами избраній»; ближче ознайомлення показало, що цей Апостол — український переклад, досі невідомий в науці.

Вихідного листа КА¹ не збереглося, — його вирвано, а через це пам'ятка розпочинається відразу книгою Дій Апостольських з таким заголовком циноброю: „Вторыи книги л҃уки свѣтлѣ | которыхъ напѣ естѣ дѣи а҃бо справкѣ | апѣтѣскии“. Книга великого формату, папір розміром 31 × 21 см, має 332 листи чи 663 сторінки, остання 664 чиста. Книга належала Крехівському монастиреві, про що свідчить скорописний запис на трох перших листах долі. В теперешній час рукопис переховується в Бібліотеці монастиря оо. Василіян у Львові під № 595. Ніяких інших записів, що свідчили б про долю рукопису, в книжці нема.

Цілу книгу писано на доброму папері, досить міцному й добре вигладженому; лише в деяких місцях (напр. зшиток перший) папір робить вражіння трохи тоншого. На кожному другім листі, цеб то на паристім, по середині його, видно водного знака; і тільки де-не-де йде 2—5 листів без філіграні. На водному знакові подано щотинястого вепра, який тут буває трох форм, з малими різницями.

Точно встановити рік нашого водяного знака мені не вдалося; найближчі до них у Лихачова №№ 1775, 2989, 1867, 1701 датуються 1542—1567 роками, чому нашу пам'ятку, що до філіграні, можна б відносити на 60-ті роки XVI-го століття.

Писано Апостола старанним півуставним письмом середини чи другої половини XVI-го віку; письмо велике, — букви на 4—5—5,5 mm високі; крім цього основного письма є ще й друге півуставне письмо, але тільки на 2—2,5 mm високе (але дуже широке), — ним писано сумарії на початку кожного розділу Листів; пояснення на маргінесах книги писано так само півуставним письмом, але ще дрібнішим, на 1,5 mm високим. Звичайно сторінка має 22 рядки письма.

Кожна кінцева приголосна складу чи слова в КА звичайно виноситься

¹ Далі Крехівський Апостол пишу скрізь скорочено: КА. Про КА і його мову вийшла монографія автора: «Українська літературна мова XVI-го ст. і Крехівський Апостол 1560-х років», Варшава, 1930 р., 520+192 ст.

над слово і тоді пишеться скорописної форми; всі винесені літери покриваються малесеньким півколом, виключаючи букв ж, д, х, м, и, з, р, які звичайно не покриваються.

Книжку писано густим чорнилом, що й досі не стратило своєї свіжості. В пам'ятці багато цинобри. Ніяких інших прикрас, поза простенькими червоними ініціалами на початку кожного розділу Листів, в книжці нема.

Рукопис складається із зшитків по 8 листків в кожному, крім першого, що має 6 листків, і останнього, що також складався з 6 листків, з яких три останніх вирвано. Розмір писаного листа $23,1 \times 11,6$ см, через що в книзі позостаються широкі поля для приміток до тексту.

На маргінесах маємо письмо, писане різними руками. Головну масу тих пояснень, які дано на полях книжки, писала півуставним письмом та сама рука, що писала й текст Апостола та суммарії до розділів.

Взагалі, на нашій пам'ятці позосталося багато ознак, що її пильно перевіряли та виправляли, готуючи певне до друку, і що взагалі її не мало читали.

Книжка в деревляних дошках, обтягнених шкірою, що в багатьох місцях пірвана й поточена робачками. Спереді й ззаді на шкірі витиснено гарні прикраси західної тонкої роботи. На передній стороні оправи посередині овал, а в нім Світло Боже падає на землю, в овалі кругом такий латинський напис: «Deus illuminatio mea 1581». Ця дата — 1581 рік — дата оправи книжки, дуже важлива, бо вона єдина в цілій пам'ятці.

Що до внутрішнього свого змісту, то наша пам'ятка — Апостол, що має на початку Дії або Справи апостольські, потім всі Листи і вкінці — Об'явлення Іванове. Текст Апостола скрізь поділено на розділи, а розділи — на вірші. Перед кожним розділом подаються т. зв. суммарії — зміст розділу.

На полях Крехівського Апостола дуже багато різних пояснень та вказівок на паралельні місця в св. Письмі, що було звичайним в той час в протестантських виданнях св. Письма.

При студіюванні КА найпершою й найважливішою справою для мене було встановити ступінь оригінальності нашого перекладу, цеб-то розшукати ті джерела, якими користався перекладчик в своїй праці.

Біблія 1563 р., т. зв. Радзивилівська, була найголовнішим джерелом для нашого перекладчика, — він переклав з неї все, що там було: апостольський текст, всі пояснення до нього і всі суммарії (зміст) перед початком кожного нового розділу.

Порівнявши переклад КА з Біблією 1563 р., я прийшов до висновку, що наша пам'ятка — це дійсно переклад з польського; переклад в своїй масі зовсім дослівний, найчастіше без жадних відступлень. Але разом з тим це ж порівняння виразно показало й саму працю та метод її в нашого перекладчика. Перекладаючи дослівно, він проте дуже часто ставився критично до свого польського джерела, а тому часом доповнює чи скорочує або й змінює текст свого оригіналу; тому переклад не був невільничим, а це й показує, яку велику працю переробив наш перекладчик, пишучи свого Апостола.

Другим польським джерелом, яким де-не-де покористав перекладчик КА, був Новий Завіт 1556 р. Миколая Шарфенбергера, з якого перекладчик КА не перекладав чогось суцільного, а звертався до нього тільки в деяких сумнівних випадках і брав звідсі те чи інше читання лише тоді, коли уважав його за відповідніше.

В КА деякі заголовки Листів апостольських довші, ніж в Біблії 1563 р., бо в КА разом з заголовком подається й короткий зміст самого Листа. Таких заголовків я не знайшов ані в однім з польських видань XVI-го віку, — в них звичайно подається стислий заголовок, по яким відразу наступає розділ I і часом суммарій його. І тільки в виданні 1556 р. по заголовкові зараз же йде короткий зміст цілого Листа, — на їх зразок, а часом і користаючи з них зложив свої заголовки Листів і перекладчик КА.

Друге джерело для КА — це церковно-слов'янський текст, який наш перекладчик постійно мав під рукою, і в міру потреби користувався ним. Цікаво, що наш перекладчик Листи апостольські подає в порядку церковно-слов'янських текстів, цеб-то по православному, а не в порядку свого оригіналу; так, в Біблії 1563 р. Соборні Листи ап. Якова, Петра, Івана та Юди вміщено в порядку католицьким, цеб-то по Листі до Жидів, а в Крехівському Апостолі їх дано по православному — зараз по Діях Апостольських.

Яким саме церковно-слов'янським текстом користався перекладчик КА, докладно встановити нема змоги. Спершу мав він в руках не старий текст, але звичайний тоді на Україні, близький до того, який дає Остріжська Біблія 1581 р. Але пізніше, особливо для цілів перевірення своєї праці, перекладчик розшукав дуже давній текст церковно-слов'янського Апостола (без Апокаліпсиса) і пильно його використав.

Чи знав наш перекладчик грецьку мову і чи користався й грецьким текстом при своїй праці? Пояснення першої руки (що писала й текст) частенько вказують на грецький оригінал, — що визначає те чи інше

слово в грецькім або яке значіння дає грецький текст, — але всі ці посилення на грецький текст — дослівний переклад з польського, а це, звичайно, ще не свідчило б, що сам перекладчик знав грецьку мову. Але на ст. 289 по розділі 14-м читаємо таке своє пояснення перекладчика: «Придаток, который ся найдет у славенском перекладе, положил есми подлуг грецкого и полского перекладу аж на конци сего листу», а це вже виразно свідчить нам, що перекладчик дійсно заглядав і до грецького тексту.

Здається, що перекладчик наш знав також італійську мову, яку він скрізь в КА, під польським впливом, зве мовою влоською. Роблячи виправлення свого перекладу, перекладчик позоставив декільки заміток, що те або інше слово — то слово влоське.

Нарешті, наш перекладчик користався й Апостолом Фр. Скорини 1525 р., про що позоставив свої замітки. Так, в поясненні на Римл. 8⁹ на ст. 263 читаємо: «У скоринином и в полском выклад по тот знак придано, чого в старых болгарских (написано замість закресленого «словенских») не найдется».

Оце були джерела для КА. На підставі їх можна хоч трохи намалювати собі й обличчя нашого перекладчика, про котрого ніяких інших матеріалів не маємо. Це була особа високо освічена, яка знала мови українську, польську, церковно-слов'янську і може грецьку й італійську; добре знання церковно-слов'янської мови вказувало б, що це була духовна православна особа, що перейнялася новими кальвінськими (чи соцініянськими) ідеями.

З якої саме української землі походив наш перекладчик, трудно про це говорити з певністю, але одне безсумнівне — він походить з західно-українських, чи точніше — з північно-західних земель, як про те свідчить аналіз його мови.

До якої літературної школи належав перекладчик, не маємо про це жадних вказівок. Знаємо, що як раз в час праці перекладчика КА багато вкраїнських учених купчилися коло Костянтина Остріжського (1526—1606), часом навіть і протестантів; бувало, що протестантам К. Остріжський доручав писати проти католиків й уніятів (так повстав, напр., «Апокризис» Филалета Бронського). Але явні й гострі кальвінські (чи навіть соцініянські) твердження перекладчика, його виступи проти шанування образів, святих, проти церков і т. п., усе це цілком унеможливує всяке припущення про близькість нашого перекладчика до православного гуртка остріжських учених.

Але в той час було не мало українських шляхтичів, що пристали були

до кальвінської віри; у одного з них, як у мецената, й міг працювати перекладчик КА. Багато ознак говорять за те, що КА підготовлювався до друку, — а видрукувати його, по тодішніх умовах життя, міг тільки якийсь заможний шляхтич-меценат. Тільки видно цей меценат не дуже запалювався кальвінськими поглядами і з друком не поспішав, аж поки католицька та й таки українська реакція не унеможливили зовсім цього друку.

Перекладчик наш не був ані поляком, ані католиком, що знати хоча б з того, що він вираз оригіналу «naszy biskupowie» передає: «рымскіи бискупы» ст. 632. Свою мову він зве «руською», напр.: «Сумненья або руским языком реку совести» 221; «якийсь чистець а по нашому мытарства» 307. Він був проти унії, про що в його час велася завзята боротьба: натякуючи на папу, він в'їдливо додає: «за которым стоят всѣ баламутнѣ рускіи и орменьскіи» 631.

Яко син свого часу, перекладчик КА постійно модернізує свій текст, цеб-то давні терміни передає сучасними; як знаємо, це була звичка того-часна в чехів і поляків, за ними йшли й українські перекладчики.

По тому, як Апостол був перекладений, перекладчик взявся за виправлення українського тексту. Приводом до цього виправлення було йому як загальне бажання добре закінчити свою працю й дати по змозі вірний текст, так може й підготовлення вірного тексту для друку.

Виправлення в більшості писано скорописним письмом другої половини XVI-го віку, письмом дуже читким, що часом переходить в півуставне письмо. Чорнило виправлень трохи інше від чорнила, що ним писано текст та пояснення, — воно світліше й рудіше від нього, чому відразу кидається в вічі; але в другій половині книжки це чорнило майже зовсім подібне до того, що ним писано пояснення. Докладно встановити час виправлення нема змоги; його роблено по якійсь довшій перерві часу по закінченні перекладу, бо ж писано іншим чорнилом.

Хто робив ці виправлення? В тих місцях, де виправлення писано скорописом, письмо ще не дає остаточної відповіді на поставлене питання; але там, де ці поправки писано півуставним письмом, відразу кидається в вічі, що це та сама рука, яка писала основний текст і пояснення до нього. Поправок в КА взагалі дуже багато і вони найрізнішого характеру. Ділю їх на такі групи: 1. перероблення тексту, 2. доповнення випадково пропущеного, 3. доповнення на позоставленім місці, 4. викреслення зайвих слів, 5. виправлення стилю, 6. виправлення правопису і 7. пояснення до окремих слів.

Надзвичайно цікавий той церковно-слов'янський текст, за яким наш

перекладчик перевіряв свою працю. Він скрізь зве його болгарським, як в той час прийнятним було звати церковно-слов'янську мову на Україні і в Польщі; зве його так сотні разів, може ще й тому, щоби підкреслити, що це текст давньо-слов'янський, а не сучасний перекладчикові.

Яким саме церковно-слов'янським текстом користався наш перекладчик при виправленні? Щоби відповісти на це питання, я рівняв церковно-слов'янські пояснення КА з тим матеріалом, який дає Г. Воскресенський в своїй праці: «Древне-славянській Апостоль», вип. 1—5 1892—1908 р. р. Це порівняння дозволяє твердити, що наш перекладчик мав церковно-слов'янський текст найстаршої редакції, дуже близької до теї, яку подає Г. Воскресенський під назвою 1-ої редакції (Толковий Апостол 1220 р.). Для нас це важливий висновок, бо він показує також сам метод праці нашого перекладчика: для перевірки він відшукав старший текст, а це вказує на його певну сумлінність в праці й на його зрозуміння важливості такого тексту. Вказує це також і на методологію перекладів XVI-го віку.

У виправленнях єсть вказівки, що перекладчик користався не з одного старо-слов'янського тексту, але з декількох.

Що той текст, з якого виправляв наш перекладчик КА, був дійсно старий, вказує також його лексичний склад, — тут дуже багато старих слів, напр.: *акрєкстїа*, *арнєкѣ лєдѣ*, *кѣнѣ* (кѣнѣ), *ѣтєрь*, *йскрь*, *ѡшѣть* (дармо), *крєкстїа*, *пєнѣжа*, *рѣкєнєта*, *рѣкєнєтєвѣ*, *сѣѣгло* (= *ѣдино*, *ѣдинѣмь*, *ѡсобѣ*) *шѣдїю* і т. п.

Крім цих основних, часом дуже важливих поправок, єсть ще не мало інших, які робила якась третя рука. Рука ця в більшості писала скорописом, рідко півуставним письмом; чорнило цього коректора зовсім водянисте, а тому ці поправки відразу кидаються в вічі. Хто був цей справщик, нічого не знаємо, але письмо та сам характер виправлень свідчать виразно, що це не був наш перекладчик. Думаю, що від перекладчика рукопис Апостола (правдивіше — Нового Завіту, бо мабуть була перекладена й Євангелія) попав до рук якогось радикального нововірця, певне сочиніянина, і той поробив свої виправлення апостольського тексту.

Якими джерелами користався другий коректор, виправляючи КА? Частину виправлень зробив він сам з свого власного розуміння, і ці виправлення свідчать, що їх автором був сочиніянин. Так, скрізь переправляв він Христа на помазанця, чого польські друковані Нові Завіти не знають. Багато раз виправив він церкву на згромажене там, де в польських виданнях скрізь *koścoł*. Але найбільше виправлень зроблено

за Новим Завітом Чеховича 1577 р. Часом користав цей другий коректор і з інших джерел. Як показують приклади, міг він користати і з Біблії С. Будного.

На маргінесах КА знаходимо надзвичайно багато найрізніших пояснень до апостольського тексту; усі ці пояснення, за малим винятком, — дослівний переклад таких самих пояснень з Біблії Радзивила 1563 р. Серед цих пояснень багатенько таких, які вказують, що автором їх був протестант, власне — кальвініст. Правда, треба підкреслити, що в КА маємо багато радикальних соцініянських поглядів, які вніс сюди другий коректор, цеб-то не сам перекладчик. Перекладчик КА в своїх реформаційних поглядах не йшов лівіше від Біблії 1563 р., тоді як другий справщик (третя рука) помітно поглядів лівіших. Отож того, що вніс до КА другий коректор, не можна приписувати самому перекладчикові КА.

На ст. 478—480 в КА вміщено апокрифічного Листа ап. Павла до Лаодикіян. Основний текст КА не мав цього Листа, і тільки пізніше, по закінченні перекладу, його вставлено по ст. 476. Писала вже трохи інша рука, хоч і дуже схожа на ту, що писала цілий КА. Лист Павла до Лаодикіян — надзвичайно рідкий апокриф, досі зовсім не відомий в кирилівській слов'янській літературі, — наш український переклад єсть цікавим і цінним унікалом цієї пам'ятки. На жаль, я не міг розшукати того оригіналу, з якого зроблено наш переклад Листа до Лаодикіян, але думаю, що він міг повстати найскоріше з якогось тексту чеського.

Можна без перебільшення твердити, що одною з найцінніших з досі опублікованих пам'яток української мови XVI-го ст. єсть власне КА. Коли під впливом реформації повсталася ідея вживання живої народньої мови, яко мови літератури, то ця ж сама ідея відразу зацепилася й серед українського народу, у якого вже з 1556 р. починаються переклади св. Письма на цю нову літературну українську мову. До останнього часу найважливішою пам'яткою цієї української літературної мови, що зачалася в половині XVI-го віку під реформаційним впливом, звичайно уважали Пересопницьку Євангелію 1556—1561 р., але тепер, з віднайденням КА, першенство безумовно належить цій новій пам'ятці. Мова КА без порівняння живіша, більше народня, ніж мова Пересопницької Євангелії, в котрій ще занадто багато церковно-слов'янізмів; мова нашої пам'ятки місцями постільки жива й народня, що — написана сучасним правописом — вона мало чим різниться від мови теперішньої; ані одна з досі відомих більших пам'яток XVI-го віку не має такої справді живої мови, як КА, і в цім велика вага цієї пам'ятки; наш перекладчик часом навіть сухим місцям зумів надати чисто українських форм та конструкцій.

Значіння КА збільшується великим розміром його, — вже сам апостольський текст значно більший від євангельського, а крім цього в нашій пам'ятці сила пояснень, які помітно збільшили пам'ятку; крім того, ці пояснення писано часом ще живішою мовою, як сам апостольський текст. Ось через усе це КА перемагає всі інші попередні відомі нам пам'ятки XVI-го віку не тільки якістю своєї мови, але й своїми великими розмірами.

Рівняючи нам пам'ятку з Новим Завітом Негалевського 1581 р., мусимо так само пальму першенства позоставити таки за КА. Новий Завіт Негалевського і молодший десь на літ 15, і мова його не така жива народня, як мова нашої пам'ятки, бо Негалевський вживає забагато полонізмів.

Наш перекладчик видно ставив собі метою написати Апостола невідмінно такою мовою, щоби її справді розуміли широкі круги читачів; часом бачимо, що він підроблювався під мову тоді сильного в церковних справах міщанства; так, він пише *апалевал, дастамент, дестамент, достамент*, хоч в оригіналі, з якого перекладав, скрізь мав однаково *appelował, testament*, — очевидно, робить це з бажання популяризувати свою працю.

КА — це пам'ятка теї надзвичайно цікавої доби, коли вперше зароджувалася нова українська літературна мова. З цього погляду докладний дослід її дає надзвичайно багато для зрозуміння повстання цієї мови, а також для вияснення часу життя її перед і по тому.

Значіння нашої пам'ятки збільшується ще й тим, що мова її — це головно північно-українське наріччя, поки що небагато знане нам з XVI-го віку. В мові цій, що сильно впливала на розвиток української літературної мови, чимало цікавих архаїчних рис, які часто дуже цінні для історика української мови, бо вони пояснюють повстання багатьох фонетичних та морфологічних явищ нашої мови. Для історичної діалектології пам'ятка наша подає так само надзвичайно багато цінного матеріалу.

КА — перекладна пам'ятка, якої оригінал — польська Біблія 1563 р. — нам добре знаний. І власне те, що це пам'ятка перекладна, в деяких відношеннях збільшує ціну нашого Апостола: ми кожний раз можемо порівняти те чи інше місце з його оригіналом, а це дає нам змогу найточніше окреслити правдиве значіння фонетичне чи морфологічне найрізніщих форм, або значіння того чи іншого слова, що вносить, скажемо, для етимології й семантики українського словника не мало цінного матеріалу. А порівняння КА з Берестейською Біблією 1563 р. дає

величезний матеріал для так мало обслідуваної в історії нашої мови ділянки — для історії польських впливів в українській мові.

Рівняючи мову КА з українською літературною мовою XVII-го віку, бачимо, яка невелика між ними різниця: в мові Галятовського, Радивилівського і др. письменників XVII-го віку нового, супроти мови нашої пам'ятки, не багато, а тому вивчення мови нашої пам'ятки, на цілий вік старшої від них, проливає багато цінного світла для відповідного розуміння цієї нашої літературної мови XVII-го віку.

Крім зазначеного, КА має велику вагу, яко реальна пам'ятка так мало знаної української реформаційної літератури. Уже сама ця пам'ятка переконує нас в тім, що не була вона єдиною, і що вплив реформації на українську інтелігенцію був зовсім реальним фактом і напевне мав значно більші форми, ніж то ми звикли собі уявляти. І. М. Каманин називав Новий Завіт Негалевського 1581 р. «драгоцѣннымъ и единственнымъ экземпляромъ» реформаційної нашої літератури² — тепер таке твердження тратить свою силу, і чи не ближчим був до правди таки Ор. Левицький, що писав: «Нѣтъ сомнѣнія, что рукописныхъ антитринитаріанскихъ сочиненій существовало не малое количество».³

Таке велике значіння КА як для історії української мови, так і для нашої літератури та історії взагалі рішуче промовляє за тим, що ця важлива пам'ятка цілком заслуговує повного наукового видання, чим може й займеться Українська Академія Наук або львівське Наукове Товариство ім. Шевченка.

Багато ознак говорить за те, що наша пам'ятка готувалася до друку. Але доба реформації минула в нас занадто скоро, почалися на іновірців різні переслідування, і наша пам'ятка — як і інші переклади св. Письма — не була вже видана. Повне видання з примітками видрукувати тоді, коли зачалася релігійна реакція, стало дуже не легким, подруге — такий переклад, в яким не мало протестантських місць, став уже непотрібним і для самих православних українців. Твір реформації пережив сам себе, і тому виданий не був.

До якого ж часу можна віднести КА? Я відношу його повстання на 60-ті роки XVI-го віку, а то з таких підстав. 1. Історія перекладів св. Письма в XVI-м віці показує нам, що нові переклади звичайно повстають не в довгий часі по виході оригіналу; оригінал КА вийшов в 1563 р. і десь скоро по цьому повстав і наш переклад. 2. Переклад КА повстав

² Труды XI-го археол. съѣзда, т. II ст. 167.

³ Социніянство въ Польшѣ, див. «Кіевская Старина» 1882 р. т. II ст. 56.

до 1572—1577 р., цеб-то до появи перекладів Будного та Чеховича, бо в противнім разі наш перекладчик перекладав був би з них. 3. Той факт, що наш перекладчик при перекладі користався й Новим Завітом видання Шарфенбергера 1556 р. (чи Біблією Леополіти 1561 р.), говорить за те, що перекладав він власне десь скоро по виході цих видань, коли інших перекладів (напр. С. Будного 1572 р.) ще не було. 4. Виправлення КА з перекладів С. Будного 1572 р. та М. Чеховича 1577 р. говорить, що сам переклад повстав ще до видрукування цих перекладів; характер письма виправлень промовляє за те, що від часу перекладу КА до видрукування нових перекладів мусів минути певний час. 5. Філіграні на папері КА свідчать, що папір був зроблений десь в 1560-х роках. 6. Історія реформаційних впливів на Україні так само говорить, що появлення перекладу з яскравими кальвінськими поясненнями найскоріше могло повстати зараз по виході в світ Берестейської Біблії 1563 р.

Таким чином переклад КА відношу на 1560-ті роки, чому не протриває й сам характер письма.

Мова КА, як уже зазначалося, помітно виріжнюється серед інших відомих пам'яток XVI-го століття своєю чистотою та народністю. Це літературна тогочасна мова, мова інтелігенції, духовенства та міщанства, та «проста» мова, що ввійшла в літературний ужиток в половині XVI-го ст. як наслідок впливу бурхливої реформації.

З якої саме землі походив перекладчик КА? Іншими словами — до якого українського наріччя належить мова КА? Трудно з докладністю відповісти на це питання, але все те, що дають фонетика й морфологія мови КА виразно вказує, що мова нашого перекладчика — це північно-українська чи поліська мова, точніше — західно-поліська. Західно-поліських (правобережних) рис в мові перекладчика КА так багато, що це дає змогу твердити, що перекладчик писав своєю рідною живою мовою. Тим самим збільшується значіння нашої пам'ятки, — вона дає великий і різнорідний цінний матеріал для висвітлення історії північно-українського наріччя, яке тоді займало простори значно більші, ніж тепер. Аналіз української літературної мови XVI—XVII віків свідчить нам, що мова ця складалася в досить значній частині власне з рис північно-українських.

Státní tiskárna v Praze.

